

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

ПІДДЯЧИЙ Микола Іванович

УДК 37.048.4

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор,
дійсний член НАПН України
Зязюн Іван Андрійович,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України, директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент,
Вихрущ Анатолій Володимирович,
Тернопільський національний педагогічний
університет, завідувач кафедри психологічних і
педагогічних дисциплін;

доктор педагогічних наук, професор,
Шпак Олександр Тихонович,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова, професор кафедри теорії та
історії педагогіки;

доктор психологічних наук, професор
Побірченко Неоніла Антонівна,
Інститут заочного і дистанційного навчання
Національного авіаційного університету,
професор кафедри дистанційної освіти.

Захист відбудеться «22» вересня 2010 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.452.04 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Артема, 52-Д.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України (04053, м. Київ, вул. Артема, 52-Д).

Автореферат розісланий «20» серпня 2010 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.П.Тименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Соціально-економічні зміни у житті суспільства, зумовлені входженням України у світову спільноту, спричиняють вплив на процес модернізації національної освіти. Зростання вимог до фахової діяльності у соціально-економічній сфері обумовлено потребою кваліфікованого обслуговування наявних технологій та швидкого опрацювання і впровадження нових інформаційних ресурсів.

Процеси глобалізації, інтеграції, демократизації, підвищення ролі соціуму в формуванні якостей і цінностей особистості висувають принципово нові вимоги до технологічної освіти учнівської молоді. Актуальність профільно-технологічної підготовки старшокласників не зникає у зв'язку із прийняттям Закону про одинадцятирічну освіту. Адже профільно-технологічна підготовка здійснюється з метою розвитку відповідних якостей і цінностей старшокласників, які формуються в зазначеному напрямі профільного навчання. Наукового значення набуває з'ясування теоретичних засад формування освітньо-наукового простору, сприятливого для підготовки старшокласників до професійної діяльності.

Напрями та вимоги до сучасної організації підготовки учнів до професійної діяльності ґрунтуються на законодавчих і правових актах. У Національній доктрині розвитку освіти України виокремлена вимога виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя. У Законі України «Про освіту» зазначено про необхідність забезпечення соціально-економічної сфери кваліфікованими фахівцями, а в загальних положеннях регламентується професійне консультування і підготовка робітничих кадрів для регіонального ринку праці. Державний стандарт освітньої галузі «Технологія» передбачає забезпечення умов для професійного самовизначення, вироблення навичок трудової діяльності, виховання культури праці, допрофесійну та професійну підготовку з урахуванням індивідуальних можливостей. У Концепції профільного навчання в старшій школі виокремлені завдання виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їх професійного самовизначення, формування готовності до оволодіння професією, підготовки до професійної діяльності тощо. Законом України «Про загальну середню освіту» передбачено призначення міжшкільного навчально-виробничого комбінату для забезпечення потреб учнів загальноосвітніх навчальних закладів у профорієнтаційній, допрофесійній, професійній підготовці. «Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат» передбачає забезпечення потреб особистості в отриманні професії і кваліфікації відповідно до її інтересів, здібностей, наявних умов.

Аналіз знань та сформованих умінь і навичок у старшокласників профільно-технологічного напрямку засвідчив недостатній рівень їхньої підготовленості до професійної діяльності в умовах профільного навчання. Більшість учнів не володіють достатньою інформацією про професії на ринку праці, є проблеми щодо роботи з психодіагностичними методиками. Значна їх

кількість не мають уявлення про сучасні методики психологічного тестування, що застосовуються з метою вивчення емоційно-почуттєвих, інтелектуальних, особистісних якостей і цінностей людини.

Сучасний стан організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах базується на стереотипах, не завжди враховується особистісно орієнтована парадигма української освіти. Специфіка профільно-технологічної освіти в усіх сучасних інструктивно-нормативних і методичних документах подана без належного наукового обґрунтування. Немає чітко сформульованих завдань і кінцевої мети здійснення навчально-виховного процесу з технологічним напрямом у загальноосвітніх навчальних закладах.

Проблемам виховання особистості, трудового навчання учнів, активізації їх підготовки до професійного самовизначення та професійної діяльності в системі загальної середньої освіти присвячені численні розробки вітчизняних і зарубіжних учених-педагогів. Загальні концептуальні засади означених філософських і психолого-педагогічних напрямів постійно розкриваються на різного рівня зібраннях фахівців та в наукових працях: з питань філософії освіти у В.П.Андрущенка, І.А.Зязюна, В.Г.Кременя; з теорії педагогічних систем у С.У.Гончаренка, А.І.Дьоміна, П.М.Олійника; з питань неперервної професійної освіти у П.С.Атаманчука, П.М.Воловика, Р.С.Гуревича, В.А.Козакова, О.Г.Мороза, Н.Г.Ничкало, О.М.Пехоти, В.О.Радкевич, С.О.Сисоєвої; з політехнічних принципів навчання учнів у П.Р.Атутова, Ю.К.Васильєва, В.М.Мадзігона; з теорії змісту і технології психолого-педагогічної підготовки фахівця у Г.О.Балла, І.Д.Бега, П.Я.Гальперіна, Г.С.Костюка, О.І.Кульчицької, О.М.Леонтєва, І.Я.Лернера, В.В.Рибалки, Б.О.Федоришина; з консультування в системі професійної орієнтації особистості у Д.О.Закатнова, Н.Н.Захарова, Є.О.Климова, Н.А.Побірченко, В.В.Синявського, Б.О.Федоришина, В.В.Чебишевої; з підготовки учнів до професійного самовизначення та структури соціалізації у С.Я.Батишеав, Г.С.Костюка, Н.М.Лавриченко, В.В.Мачуського, Є.М.Павлютенкова, М.П.Тименка, С.М.Чистякової; з трудового та профільного навчання учнів у А.В.Вихруща, Н.А.Калініченко, О.М.Коберника, Г.Є.Левченка, О.І.Ляшенка, В.Ф.Моргуна, А.П.Самодрина, Г.В.Терещука, О.Т.Шпака; з інтеграції знань у професійній підготовці майбутніх фахівців – І.І.Лукінова, В.О.Подолька, Д.О.Тхоржевського.

Проте проблема підготовки учнів до професійної діяльності в умовах профільного навчання ще недостатньо досліджена у теоретичному та методичному аспектах. Зокрема, вимагають уваги дослідників такі важливі питання як: наукові положення про організацію профільно-технологічної підготовки старшокласників до регіонального ринку праці; теоретико-методичні засади модернізації змісту профільно-технологічного навчання старшокласників: підходи, критерії відбору і принципи моделювання; наукові положення про створення профільно-центричної системи технологічної освіти. Особливо перспективною видається профільна підготовка старшокласників на засадах проектно-технологічного підходу, з урахуванням об'єктно орієнтованого

проектування. Перспективність такого підходу відмічена у працях Т.О.Бойка, В.В.Вдовченка, В.О.Моляки, А.С.Синожка, В.П.Тименка. У кожного типу професій є свій специфічний проєктувальний компонент. Так, у професіях типу «людина-природа» він виявляється у ландшафтному дизайні, «людині-техніці» відповідає промисловий (індустріальний дизайн), «людині-людині» – дизайн костюма, «людині-художнім образам» – дизайн середовища (інтер'єрів), «людині знаковій системі» – графічний дизайн. Але у профільно-технологічній підготовці старшокласників до професійної діяльності на перспективність проєктно-технологічної підготовки звертається недостатня увага.

Специфічною ознакою організації профільної підготовки старшокласників на заняттях технологічного напрямку є створення навчального середовища наближеного до професійного. Наукове обґрунтування шляхів зближення середовища профільного навчання і професійного середовища є важливим для розв'язання низки суперечностей між: соціальним замовленням якісної підготовки учнів, конкурентоспроможних на ринку праці, і недостатнім рівнем їхньої реальної підготовки до професійної діяльності в умовах технологічного профілю; значним обсягом інформації в умовах швидкозмінних технологій і неадаптованістю навчального середовища шкіл технологічного профілю до інноваційних змін; розвитком інфраструктури шкіл технологічного профілю і необхідністю розробки теоретико-методичних засад функціонування профільно-центричної системи технологічної освіти старшокласників; впровадженням інтегративного підходу в особистісно зорієнтований навчально-виховний процес і необхідністю його врахування у профільній підготовці старшокласників до професійної діяльності; новими інформаційними технологіями для однієї із змістових ліній технологічної освіти і недостатністю використання таких технологій у профільній підготовці старшокласників до професійної діяльності.

Враховуючи соціальне значення підготовки старшокласників до регіонального ринку праці, з одного боку, і розвиток особистості старшокласника у процесі профільної підготовки до професійної діяльності, з другого боку, темою дисертаційного дослідження обрано «Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертаційного дослідження є складовою комплексних програм науково-дослідної роботи Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих АПН України (до 20.02.07 – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України) «Дидактичні засади професійного навчання в умовах неперервної освіти». Номер державної реєстрації РК № 0102U000398 і «Теорія і методика проєктування професійного навчання кваліфікованих робітників». Номер державної реєстрації РК № 0104U009941.

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (протокол № 14 від 25 грудня 2003 року), та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових

досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 30 березня 2004 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження обрано теоретичне обґрунтування, розробку та експериментальну перевірку ефективності системи профільно-технологічної підготовки старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до професійної діяльності в умовах регіонального ринку праці.

Відповідно до мети виокремлені такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан профільної підготовки старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до професійної діяльності і сформулювати методологічні основи модернізації профільно-технологічної освіти.

2. З'ясувати теоретичні засади створення профільно-центричної системи технологічної освіти, сприятливої для підготовки старшокласників до регіонального ринку праці.

3. Теоретично обґрунтувати систему орієнтації учнів на професійну діяльність з урахуванням пріоритетних напрямів регіонального ринку праці. Розробити модель системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом.

4. Розробити методичну систему профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах регіонального ринку праці.

5. Здійснити дослідно-експериментальну перевірку ефективності профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах регіонального ринку праці.

6. Узагальнити результати дослідно-експериментальної роботи і забезпечити їх впровадження у мережі загальноосвітніх навчальних закладів технологічного профілю.

Об'єкт дослідження: процес профільно-технологічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності.

Концепція дослідження. Система підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом включає взаємопов'язані і взаємообумовлені суб'єктно-діяльнісні, структурні та функціональні складові. Суб'єктно-діяльнісні складові такої підготовки зумовлені: закономірностями діяльності учня й педагога; мотиваційними чинниками неперервного учіння; рефлексією, розвитком, активністю учня; спілкуванням, взаємодією і співробітництвом між суб'єктами навчання; результатами підготовки. Структурні складові такої підготовки уособлюють: цілі, принципи, зміст, методи і форми підготовки до професійної діяльності; навчально-методичний комплекс дисциплін; способи контролю та корекції знань, умінь і навичок учнів; засоби педагогічної комунікації та засоби організації зворотних зв'язків у навчально-виховному середовищі. Функціональні складові включають: гностичну, проектувальну, інтегративну,

конструктивну, комунікативну, корективно-регулятивну спрямованість підготовки суб'єкта учіння до майбутньої професійної діяльності.

Профільно-технологічну підготовку старшокласників до професійної діяльності важливо здійснювати з урахуванням потреб регіонального ринку праці, а тому і теоретичні засади створення профільно-центричної системи технологічної освіти повинні розглядатись як наукове обґрунтування профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах регіонального ринку праці.

Профільно-центрична система теоретичних основ – це сукупність принципів профільної підготовки старшокласників в умовах регіонального середовища, якими обумовлюється розвиток їхніх домінуючих здібностей з урахуванням стану ринку праці.

Системний підхід до розробки концепції, окрім теоретичних основ профільно-центричної системи технологічної підготовки, увиразнюється профорієнтацію старшокласників на пріоритетні технології регіонального ринку праці, з одного боку, і створенням методичної системи профільно-технологічної підготовки до професійної діяльності, з другого боку.

Профорієнтація – це комплексна науково обґрунтована система форм, методів і засобів впливу на особистість з метою оптимізації професійного самовизначення на основі врахування її індивідуально-психологічних характеристик і потреб регіонального ринку праці в кадрах.

Методична система профільно-технологічної підготовки – це сукупність взаємодоповнюваних соціальних, організаційних і педагогічних умов підтримки розвитку профільних здібностей старшокласників в умовах регіонального ринку праці.

Отже, система профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності включає три взаємодоповнювані підсистеми: профільно-центричну (методологічну); профорієнтаційну (психодіагностичну); методичну (педагогічну).

Теоретична модель профільно-технологічної підготовки учнів до професійної діяльності включає інтелектуальний, мотиваційний, когнітивний і професійно-діяльнісний компоненти, які виявляються в ході реалізації адаптивно-професійного, професійно-розвивального, професійно-продуктивного і професійно-дослідницького етапів профільного навчання.

Гіпотеза дослідження. Процес профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності буде більш ефективним, якщо здійснюватиметься системний підхід до відбору теоретичних основ і розробки методики профільного навчання, а також профорієнтації старшокласників на пріоритетні технології регіонального ринку праці; якщо забезпечуватиметься реалізація інтегративного та діяльнісного підходів до змістового забезпечення і педагогічної організації профільно-технологічної підготовки старшокласників; якщо відбудеться впровадження середовищного підходу до розробки змісту, яким зумовлюватиметься індивідуальна траєкторія підготовки, якщо

комплексним методичним впливом досягатиметься створення перцептивного образу фахівця; якщо система профорієнтації завершиться соціально-професійною адаптацією учнів до регіонального ринку праці.

Теоретичну основу дослідження становлять базові положення психолого-педагогічних досліджень із проблеми загальної та профільної освіти, що знайшли розкриття в працях:

- з питань філософії освіти – І.А.Зязюна, В.Г.Кременя;
- з теорії педагогічних систем у С.У.Гончаренка, А.І.Дьоміна, П.М.Олійника;
- з політехнічних принципів трудового навчання учнів у П.Р.Атутова, Ю.К.Васильєва, В.М.Мадзігона;
- з теорії змісту і технології психолого-педагогічної підготовки фахівця у Г.О.Балла, П.Я.Гальперіна, Г.С.Костюка, О.І.Кульчицької, О.М.Леонтьєва, В.В.Рибалки, Б.О.Федоришина;
- з консультування в системі професійної орієнтації та професійного самовизначення особистості у С.Я.Батишева, І.Д.Беха, Д.О.Закатнова, Н.Н.Захарова, Є.О.Климова, Г.С.Костюка, В.В.Мачуського, Є.М.Павлютенкова, Н.А.Побірченко, В.В.Синявського, М.П.Тименка, Б.О.Федоришина, В.В.Чебишевої, С.М.Чистякової;
- з трудового та профільного навчання учнів у Н.В.Абашкіна, О.М.Коберника, Є.В.Кулика, Г.Є.Левченка, В.К.Сидоренка, Г.В.Терещука, Д.О.Тхоржевського, О.Т.Шпака (взаємозв'язок трудового і економічного виховання).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження:

- *теоретичні*: аналіз філософських, психолого-педагогічних теоретичних джерел; вивчення та узагальнення досвіду профільно-технологічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах; використання положень нормативних документів щодо профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності, синтез яких дає можливість систематизувати виокремлені теоретичні основи як сукупність принципів профільної підготовки старшокласників у регіональному середовищі, якою зумовлюється розвиток їхніх домінуючих здібностей;
- *емпіричні*: анкетування та соціологічні опитування педагогічних працівників і учнів загальноосвітніх шкіл та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів; спостереження; експертна оцінка; експеримент; методи математичної статистики та комп'ютерної обробки експериментальних даних, які сприяли реалізації систем профорієнтації і методики профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах регіонального ринку праці;
- *експериментальні* (констатувальний і формувальний експерименти) виокремлено з метою апробації методологічної системи підготовки старшокласників до професійної діяльності за технологічним напрямом.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в загальноосвітніх навчальних закладах: Боярському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті, Боярській загальноосвітній школі I-III ступенів № 2, Тарасівській загальноосвітній школі I-III ступенів (Києво-Святошинський район, Київська область); Ізюмському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті, Ізюмській загальноосвітній школі I-III ступенів № 5, Ізюмській загальноосвітній школі I-III ступенів № 2 (Харківська область); Чортківському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті, Чортківській загальноосвітній школі I-III ступенів № 2, Чортківській загальноосвітній школі I-III ступенів № 6 (Тернопільська область); Сімферопольському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті (Автономна Республіка Крим); Павлоградському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті, Павлоградській загальноосвітній школі I-III ступенів № 5, Павлоградській загальноосвітній школі I-III ступенів № 17 (Дніпропетровська область); Степанівському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті, Жовтневській загальноосвітній школі I-III ступенів, Кисилівській загальноосвітній школі I-III ступенів Менського району (Чернігівська область). У дослідно-експериментальній перевірці загалом брало участь 876 осіб: 820 учнів, 56 педагогічних працівників.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* науково обґрунтовану концепцію системи профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності, у якій виокремлено три взаємодоповнювані підсистеми: профільно-центричну (методологічну), профорієнтаційну (психодіагностичну), методичну (педагогічну); уточнено зміст і структуру категорій «підготовка старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом», «готовність старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом»;

- *обґрунтовано* педагогічну систему формування у старшокласників готовності до професійної діяльності засобами орієнтації учнів на професійну діяльність в умовах профільно-технологічного навчання, яка враховує особистісні, регіональні та державні особливості відповідно до фактичного і прогнозованого стану регіонального ринку праці та визначає етапи, зміст і методику відповідної підготовки до професійної діяльності;

- *виявлені* теоретико-методологічні й організаційно-методичні засади функціонування педагогічної системи формування у старшокласників готовності до професійної діяльності за технологічним напрямом, розкрито її зміст і структуру та експериментально перевірено ефективність;

- *розроблено* модель системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом, складовими якої є мета, завдання, етапи, компоненти, зміст, методи, форми, засоби, полікультурні та соціально-економічні умови середовища, соціальна суб'єкт-суб'єктна взаємодія та вплив, організаційно-педагогічна структура тощо;

– *визначено* системний підхід та педагогічні умови підвищення ефективності процесу орієнтації учнів на професійну діяльність в умовах профільного навчання за технологічним напрямом на етапах підготовки до професійного самовизначення та корегування в процесі навчально-виховної суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

– *з'ясовані і сформульовані* критерії, показники і рівні профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності;

– *подальшого розвитку набули* форми, методи та технології формування готовності старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом; зміст діяльності профільного навчально-виховного закладу.

Практичне значення дослідження полягає в розробці й упровадженні системи підготовки старшокласників до майбутньої професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом, яку відображено: у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та Державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки для старшої школи в освітній галузі «Технологія»: «Соціально-професійне орієнтування на ринку праці»; «Концепції профільного навчання у старшій школі» (2003); розроблених навчально-методичних матеріалах для освітньої галузі «Технологія» (старша школа) у структурі загальної середньої освіти (2004); методичних матеріалах для керівників і педагогічних працівників міжшкільних навчально-виробничих комбінатів у підготовці старшокласників до професійної діяльності (2005); методичних матеріалах для вчителів трудового навчання у проекті «Рівний доступ до якісної освіти. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття» (2006-2007); методичних рекомендаціях щодо взаємодії МНВК України та місцевих органів влади у підготовці старшокласників до професійної діяльності за технологічним напрямом (2005); Концепції підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах взаємодії «Міжшкільний навчально-виробничий комбінат – загальноосвітній навчальний заклад» з корегуючим органом «Координаційна рада міжшкільних навчально-виробничих комбінатів при Міністерстві освіти і науки України» (2003); «Програмі підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом у взаємодії загальноосвітньої школи та МНВК» (2006); дидактичних та методичних матеріалах «Організація самодіагностики учнів у підготовці до професійної діяльності» (2004).

Результати дослідження можуть бути використані у масовій практиці профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності; процесі професійної підготовки вчителів технологій профільної школи у вищих педагогічних навчальних закладах; системі післядипломної педагогічної освіти.

Впровадження результатів дослідження. Положення, висновки й рекомендації розроблено на основі узагальнення дослідницьких матеріалів, впроваджено в систему загальної середньої освіти, а саме: Департаменту

загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України (довідка № 47 від 02.02.2009 р.); Боярського міжшкільного навчально-виробничого комбінату (довідка № 10 від 02.02.2009 р.) у взаємодії із Боярською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 2 (довідка № 11 від 02.02.2009 р.) та Тарасівською загальноосвітньою школою I-III ступенів (довідка № 56 від 02.02.2009 р.) Києво-Святошинського району Київської області; Ізюмського міжшкільного навчально-виробничого комбінату (довідка № 206 від 02.02.2009 р.) у взаємодії із Ізюмською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 5 (довідка № 24 від 02.02.2009 р.) та Ізюмською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 2 (довідка № 38 від 02.02.2009 р.) Харківської області; Чортківського міжшкільного навчально-виробничого комбінату (довідка № 7 від 02.02.2009 р.) у взаємодії із Чортківською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 2 (довідка № 23 від 02.02.2009 р.) та Чортківською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 6 (довідка № 28 від 02.02.2009 р.) Тернопільської області; Сімферопольського міжшкільного навчально-виробничого комбінату Автономної Республіки Крим (довідка № 8 від 10.02.2009 р.); Павлоградського міжшкільного навчально-виробничого комбінату (довідка № 56 від 06.02.2009 р.) у взаємодії із Павлоградською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 5 (довідка № 4 від 05.02.2009 р.) та Павлоградською загальноосвітньою школою I-III ступенів № 17 (довідка № 58 від 05.02.2009 р.) Дніпропетровської області; Степанівського міжшкільного навчально-виробничого комбінату (довідка № 12 від 09.02.2009 р.) у взаємодії із Жовтневською загальноосвітньою школою I-III ступенів (довідка № 14 від 02.02.2009 р.) та Кисилівською загальноосвітньою школою I-III ступенів (довідка № 17 від 12.02.2009 р.) Менського району Чернігівської області.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні, методологічні та практичні результати проведеного дослідження, а також концептуальні положення й загальні висновки були представлені у вигляді доповідей на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях, педагогічних читаннях, симпозіумах і семінарах, зокрема:

на 12 міжнародних: «Теоретичні і методичні засади розвитку професійно-технічної освіти» (Київ, 2003), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2004), «Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців у професійних навчальних закладах технічного і художнього профілю» (Львів, 2004), «Розвиток особистості в полікультурному слов'янському освітньому просторі» (Кривий Ріг, 2004), «Теоретичні та методичні засади розвитку професійно-педагогічної освіти у контексті європейської інтеграції» (Київ, 2005), «Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі» (Черкаси, 2005), «Формування професійної компетентності вчителя в умовах європейської інтеграції» (Київ-Житомир, 2005), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія,

досвід, проблеми» (Вінниця, 2006), «Поликультурное Славянское пространство: пути и формы интеграции» (Москва, Росія, 2006), «Зміст громадянської освіти і виховання: історія, реалії і перспективи» (Херсон, 2006), «Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології» (Київ, 2007), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2008);

на 5 всеукраїнських: «Теоретико-практичні реалії сучасного виховання дітей та учнівської молоді» (Київ, 2005), «Теоретичні і практичні засади духовно-морального виховання дітей та молоді» (Київ, 2005), «Актуальні проблеми профорієнтації в неперервній освіті» (Кам'янець-Подільський, 2006), «Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості учнів в умовах позашкільних навчальних закладів» (Київ, 2006), «Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних» (Київ, 2008);

на 13 всеукраїнських науково-практичних заходах: «Зміст та завдання профільного навчання в освітній галузі «Технологія»» (Хуст, 2006), «Міжшкільні навчально-виробничі комбінати на сучасному етапі: проблеми, пошуки, перспективи» (Бровари, 2006), «Профільне навчання старшокласників в умовах МНВК» (Дніпропетровськ, 2006), «Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі» (Київ, 2006), «Спрямування можливостей загальноосвітньої ланки на задоволення професійних планів старшокласників» (Київ, 2006), «Апробація та впровадження Державних стандартів професійно-технічної освіти в навчальних закладах України. Стан та перспективи розвитку МНВК в профільній школі» (Чортків, 2007), «Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття» (Київ, 2007), «Виховний потенціал навчального процесу загальноосвітньої школи» (Київ, 2007), «Зміст базової і профільної освіти в старшій школі загальноосвітньої ланки» (Хмельницький, 2007), «Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології» (Київ, 2007), «Теорія і практика неперервної професійної освіти: науковий пошук, результати, перспективи» (Київ, 2007), «Зміст і технології шкільної освіти» (Київ, 2008), «Профільне навчання: проблеми, досвід, перспективи» (Київ, 2008), «Педагогічна майстерність в освітньо-виховних системах: теорія і практика» (Київ, 2008).

Результати дослідження обговорювалися на щорічних звітних науково-практичних конференціях і методичних семінарах у: Інституті педагогіки НАПН України (2004 – 2009 рр.); Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (2003 – 2009 рр.); Інституті проблем виховання АПН України (2004 – 2009 рр.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася також перед слухачами курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України, на серпневих конференціях учителів, перед управлінцями та педагогами навчальних закладів системи загальної середньої освіти.

Кандидатську дисертацію на тему «Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах» захищено 2002 р. у спеціалізованій вченій раді Інституту проблем виховання НАПН України. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувались.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 36 наукових працях, серед яких: 1 монографія, 21 одноосібна стаття у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 14 публікацій - в інших наукових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація включає вступ, п'ять розділів, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг дисертації – 507 сторінок . Основний текст дисертації викладено на 387 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 4 рисунки, 13 додатків на 78 сторінках. Список використаних джерел складає 422 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної для дослідження проблеми; визначено об'єкт і предмет, мету і завдання, гіпотезу і концепцію, методи дослідження; методологічну й теоретичну основи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення наукової роботи; наведено відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, подано структуру дисертаційної роботи.

У **першому розділі** «Методологічні основи модернізації профільного навчання в старшій школі» розкриваються методологічні та концептуальні підходи до побудови навчально-виховного процесу в старшій школі в умовах профілізації; становлення державного і регіонального компонентів національного курикулуму і періодичності його корегування; формування в учнів здатності до професійної діяльності; виокремлюються теоретичні аспекти змісту профільного навчання, подається порівняльний аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду профільної підготовки старшокласників.

Ті країни, які у ХХІ столітті вибудують освіту, спрямовану на виховання та розвиток відповідальної за свої дії особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти, самовиховання, навченої мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію й використовувати набуті знання, вміння і навички приймати адекватні рішення в ході виконання практичних завдань, домінуватимуть у суспільних та соціально-економічних відносинах і матимуть стійку динаміку випереджувального розвитку.

На основі аналізу історичного розвитку просліджується необхідність у напрацюваннях, пов'язаних із перспективним розвитком суспільних та соціально-економічних відносин, через курикулярну складову освіти в старшій школі. На думку І.Д.Зверева, старший шкільний вік - це період, коли загальноосвітній навчальний заклад «розпочинає процес адаптації особистості до ринку праці». Оскільки ринок праці розбалансований і потребує

реструктурування, є необхідність у побудові освітньої системи профільно-технологічної підготовки, що спрямовуватиме старшокласників на потреби регіонального ринку праці, у якому збалансовані різні типи професій: людина-людина (л-л), людина-природа (л-п), людина-техніка (л-т), людина-художній образ (л-х), людина-знакова система (л-з).

Зосередження освіти на потребах розвитку особистості передбачає пряму залежність навчально-методичного забезпечення відповідно до вікових та індивідуальних особливостей старшокласників, задіяних у профільно-технологічній підготовці до професійної діяльності. У цьому напрямі переважають педагогічні технології, побудовані на основі активізації й інтенсифікації діяльності учнів. Г.К.Селевко пропонує одну із активних моделей навчання за принципом активності учня в навчальному процесі, в тому числі і профільно-технологічному. Її сутність – цілеспрямоване активне сприйняття учнями явищ, які вони вивчають, їх осмислення, аналіз і застосування. Цей принцип передбачає якість навчальної діяльності, що характеризується високим рівнем мотивації, усвідомленою потребою в засвоєнні знань і формуванні вмінь. Принцип активності учнів у профільно-технологічній підготовці передбачає потенційну ефективність в умовах підготовки кадрів до регіонального ринку праці.

Наступна проблема стосується автентично-компетентісно зорієнтованого підходу, спрямованого на формування професійних якостей особистості, необхідних для успішної діяльності в місцевому культурному середовищі, оскільки, як зазначає М.О.Бердяєв, людина живе в природному світі і бере участь у природних процесах. У зв'язку з цим підготовка педагогів для роботи із старшокласниками має відповідати критеріям не лише в межах знання навчального предмета, а й у формуванні й розвитку ключових компетентностей, необхідних для постійної підтримки регіонального ринку праці.

Напрацювання В.М.Мадзігона в напрямі продуктивної педагогіки показують, що знання, здобуті старшокласниками в результаті навчання дією і ті, що спираються на попередній життєвий досвід, запам'ятовуються довше, ніж знання, які здобуті теоретично і замало пов'язані із повсякденним життям. Це зумовлює необхідність інтеграції теоретичних знань, їх педагогічно доцільної трансформації у практичні вміння і навички, а отже, участь учнів у продуктивній праці місцевого виробництва, сфери обслуговування та мистецтва і культури, які є складовими місцевого ринку праці.

Для профільно-технологічної підготовки старшокласників потрібні навчально-виховні заходи, спрямовані на збалансований розвиток учнів, їхній добробут і нормальний стан фізичного й психологічного здоров'я. У цьому контексті до педагогічних колективів, задіяних у профільно-технологічній підготовці до професійної діяльності, зростають вимоги в царині розширення сфер впливу місцевого соціуму на особистість старшокласників.

Педагогічно доцільна взаємодія особистості і соціального середовища місцевого ринку в процесі професійного самовизначення передбачає виникнення відносин, які, з одного боку, є рушійними силами цього процесу, а з другого –

сприяють адекватній оцінці соціально-економічних завдань, що стоять перед регіональним ринком праці, і які потрібно буде вирішувати в майбутньому. Створюючи умови для входження особистості у регіональний світ професій і успішного кар'єрного просування в ньому, необхідно визначити орієнтири, які відображають кількісну і якісну потребу регіонів у кадрах, а також конкретні види праці, професій, можливості профільної підготовки учнів за самостійно обраним фахом. Але найважливіше звернути увагу учнів на проектну складову профільно-технологічної підготовки – на потенційні можливості у кожному типі професій (л-л, л-п, л-т, л-х, л-з).

Одним із важливих аспектів змісту профільно-технологічної освіти є структурування, яке сприяє реалізації принципу природовідповідності у навчально-виховному процесі. З реалізацією принципу природовідповідності в навчанні, а відповідно і структуруванням змісту освіти, пов'язана проблема інтеграції цього змісту як системотвірного компонента методичної системи профільно-технологічної підготовки старшокласників.

Отже, сутність модернізації профільного навчання полягає в максимальному осягненні учнями на певному етапі їхнього розвитку сутності продуктивної діяльності. Вони разом з наставниками шукають відповіді на спільні проблеми людського буття, сприймаючи невизначеність ситуацій як норму і сигнал до дії. У таких пошуках їм допомагає звернення до культурно-історичної і трудової спадщини, якою для регіонального ринку праці була традиційна трудова діяльність за напрямками: людина-людина, людина-природа, людина-техніка, людина-художній образ, людина-знакова система.

У другому розділі «Теоретичні засади підготовки учнів до професійної діяльності» розглянуто традиційну систему трудової підготовки старшокласників у контексті їхньої профільно-технологічної підготовки до професійної діяльності. З'ясовано також виховний і розвивальний потенціал трудової діяльності старшокласників і, зокрема їхньої профільно-технологічної підготовки. Актуалізовано педагогічні умови формування трудових якостей старшокласників у процесі профільного навчання. Проаналізовано емпіричний досвід профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності. Обґрунтовано організаційно-педагогічні засади функціонування профільного навчально-виховного закладу.

У ході аналізу традиційної системи підготовки старшокласників з'ясовано, що в умовах міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання та професійної орієнтації учнів (МНВК) старшокласники ознайомлюються з місцевим виробництвом, його особливостями, але винятково з орієнтацією на техніко-технологічний підхід, без врахування їхніх потреб у політехнічній творчості, проектуванні на об'єкт праці (трудова діяльність).

Особливого значення у профільно-технологічній підготовці старшокласників набуває процес цілеспрямованої соціально-професійної адаптації, під час якої не лише формуються професійні знання і уміння, а й ознайомлюються з нормами та цінностями трудових колективів чи об'єднань

місцевого регіону. Розвиток професіоналізму старшокласників відбувається в процесі праці, коли разом з підвищенням основної кваліфікації розширюється сфера діяльності та опановуються нові спеціальності, додаткові кваліфікації, які мають МНВК на регіональному ринку праці. Готовність до переорієнтації на іншу професійну діяльність з урахуванням попереднього професійно-соціального досвіду та індивідуальних можливостей є обов'язковою умовою процесу професійного самовизначення.

Соціально-професійна адаптація, професійно-соціальний досвід стають можливими в умовах такого соціального інституту, як ринок робочої сили. Зазначене положення є важливою теоретичною засадою, сформульованою нами за результатами аналізу традиційної системи трудової підготовки у контексті з їхньою профільно-технологічною підготовкою до професійної діяльності.

Визначення орієнтовного місця особистості на ринку праці відбувається шляхом моделювання системи шкільного навчання, виховання та виробництва, виходячи з умов соціально-економічного розвитку певного регіону та держави. Це передбачає створення умов навчання для старшокласників за профільними напрямами: агропромисловий комплекс (л-п); будівництво, архітектура і дизайн (л-х); основи медицини і педагогіка (л-л); транспорт та зв'язок, легка та харчова промисловість (л-т), інформаційно-комп'ютерні технології та їх забезпечення (л-з). У взаємозв'язку такі профілі технологічної підготовки складають систему регіонального ринку праці. Соціально-профільна адаптація до такої системи, набуття ними професійно-соціального досвіду стане можливим, якщо регіональний ринок праці у загальноосвітніх навчальних закладах буде представлений моделлю профільно-центричної системи підготовки старшокласників до професійної діяльності. Загальноосвітня ланка має допомогти старшокласникам адаптуватися до нових виробничих відносин за рахунок створення відповідних умов для особистісного зростання та підвищення рівня інформованості про різні аспекти сучасного регіонального ринку праці. Кожному старшокласнику необхідна кваліфікована допомога у побудові індивідуальної стратегії діяльності, яка можлива за умови розробки і функціонування профільно-центричної системи підготовки учнівської молоді до професійної діяльності.

У ході з'ясування виховного і розвивального потенціалу, необхідного для підготовки старшокласників до професійної діяльності, увага звертається, як правило, на виробниче оточення і напрями спеціалізації місцевих господарств; перспективи розвитку регіонального господарського комплексу; потреби в робітничих кадрах на регіональних рівнях; навчальну матеріально-технічну базу МНВК; укомплектованість інженерно-педагогічними кадрами – фахівцями відповідних галузей і майстрами виробничого навчання; ймовірність працевлаштування та навчання за обраною спеціальністю; відповідність бажань та здатності старшокласників до оволодіння професіями.

Але поки що недостатня увага звертається на те, що завдяки адекватній професійній адаптації старшокласників забезпечується відповідність їхніх

особистісних якостей конкретному виду професійної діяльності. Проадаптація є важливим фактором, яким зумовлюється стабільність робочої сили на місцевому ринку праці, досягається формування позитивного ставлення до обраної професії, що є умовою зростання продуктивності праці.

Рівень зростання продуктивності праці залежить від сукупності цілеспрямованих дій, що потребують розумової (сенсорний апарат, емоційна та психічна сфера людини) і фізичної (опорно-м'язова система) енергії на шляху створення матеріальних і духовних цінностей. У цьому контексті однією з важливих якостей особистості є працелюбність. Саме цю моральну якість особистості, яка виражається в кількості і якості результатів, треба виховувати в процесі підготовки до професійної діяльності. Формування такої якості забезпечується в умовах функціонування проектно-центричної системи профільної підготовки старшокласників.

Отже, відповідність домінуючих профілів здібностей учнів профілям їхньої технологічної підготовки до регіонального ринку праці є другою важливою теоретичною засадою підготовки старшокласників до професійної діяльності. Ця теоретична засада успішно реалізується в умовах функціонування профільно-центричної підготовки, де комплексно взаємодіють різні типи професійної діяльності.

Діяльнісно орієнтована профільна підготовка учнівської молоді сприяє поглибленню фахово-функціональної компетенції учнів. Але вагоме значення мають також трудові якості, які виявляються в комунікативних і особистісних стосунках, оволодінні методикою самостійного навчання, планування, реалізації та контролю. Тому формування трудових якостей старшокласників в умовах профільного навчання розглядається з урахуванням ключових кваліфікацій, необхідних для самодостатнього функціонування профільно-центричної системи технологічної підготовки.

У трудовому навчанні та вихованні розвиваються не лише м'язи, а й інші фізіологічні складові – зір, органи дотику тощо. Фізичний розвиток у праці має велике значення, бо є важливим і дуже необхідним елементом фізичної культури. Але головна користь праці полягає в духовному та психологічному розвитку людини. Духовний розвиток породжується гармонійною працею і визначає ту особливість вихованої людини, яка відрізняє її від людей, у яких немає відповідальності за створення культурних надбань, достатнього соціально-економічного добробуту та налагодження гармонійних суспільних відносин. Єдність фахово-функціональних компетенцій із «ключовими кваліфікаціями» - це третя теоретична засада, якою зумовлюється формування трудових якостей старшокласників в умовах профільного навчання.

Мета профільного навчання – створення умов старшокласникам для послідовного і свідомого входження в систему трудових відносин, які складаються на регіональному ринку праці. Емпіричний досвід профільно-технологічної підготовки – це відправний момент такого послідовного входження у світ професій. Особливого значення набуває зарубіжний досвід

профільної підготовки учнівської молоді до професійної діяльності. Зокрема у «90-ті роки для українських фахівців відкрилися можливості для впровадження багатьох інновацій оволодіння європейським рівнем професійної підготовки». Н.В.Абашкіна, роблячи такий висновок, звертає увагу на фахівців маркетингу, сучасних комерсантів, професія яких вимагає глибоких знань та інформованості про регіональний ринок виробництва і праці, ринок своєї країни і зарубіжний. За результатами аналізу стану профільної технологічної підготовки учнівської молоді у Німеччині були виокремлені нові форми такої підготовки і, зокрема, молодіжні центри та навчально-тренувальні фірми. Вони функціонують як навчальний комплекс, що орієнтується на пріоритетну сферу господарства певного регіону. Модельні центри і навчально-тренувальні фірми профільної підготовки старшокласників підтримують ділові зв'язки з підприємствами сфери виробництва, де працевлаштовуються учні.

Дослідження діяльності навчально-тренувальних фірм показало, що профільна підготовка реалізується в них на основі нових навчальних технологій. Учням надається можливість інтенсивного практичного професійного тренування. Завдяки створенню спеціалізованого середовища у зазначених організаційно-педагогічних умовах досягається ефективність профільної підготовки, підвищений рівень кваліфікаційної підготовленості старшокласників. Профільно-технологічне середовище оснащується з урахуванням сфер майбутньої професійної діяльності.

Отже, комплексно обладнані модельні центри і навчально-тренувальні фірми, які зорієнтовані на потреби регіонального ринку праці, - це четверта засада підготовки старшокласників до професійної діяльності. Така теоретична засада має бути практично зреалізована в умовах профільно-центричної системи підготовки учнів до професійної діяльності. Профільно-центрична система не може спиратися лише на морально-етичні засади, бо цим вона відривається від сукупних виробничих відносин, від економічної структури місцевого регіону. Профільне навчання за технологічним напрямом має відповідати як інтересам старшокласників, так і соціально-економічними потребами регіонального ринку праці.

До теоретичних засад профільної підготовки учнів до професійної діяльності віднесено наукове обґрунтування ефективної організації діяльності профільного навчально-виховного закладу. Продовжуючи теоретичне обґрунтування ефективності середовища для профільно-технологічної підготовки старшокласників важливо звернути увагу на те, що сьогодні мало досліджені місце і роль дирекції та педагогічного колективу у профільному навчально-виховному закладі. У педагогічній літературі немає джерел, які б глибоко розкривали завдання, суть, роль цих структур у навчально-виховному процесі. Як наслідок – управлінські освітні структури і педагогічні колективи часто обирають хибний шлях розбудови і розвитку профільної школи, спрямованої на навчання, виховання та спрямування особистості на професійну діяльність. Це неминуче призводить до дезорієнтації учнів і втрати ними

ціннісних орієнтацій, що унеможлиблює забезпечення особистісної, а отже, й регіональної і державної динаміки досвідного поступу майбутніх творців матеріального виробництва.

У третьому розділі «Система орієнтації учнів на професійну діяльність в умовах профільної підготовки» розглянуто процес становлення і розвитку системи професійної орієнтації учнів. Уточнено напрями профорієнтаційної роботи зі старшокласниками як передумови для профільного навчання. Виокремлено значення професійного консультування як складової системи підготовки старшокласників до професійної діяльності. Теоретично обґрунтовано професіографічну діяльність учнів старших класів з урахуванням особливостей їхніх домінуючих профілів здібностей. У системі орієнтації учнів на професійну діяльність відведено вагому роль професійному самовизначенню.

Становлення і розвиток системи орієнтації учнів на професійну діяльність зумовлене соціальним середовищем. Соціальне середовище, в якому здійснюються профорієнтаційні заходи на свідомий вибір професії, цілеспрямовує учнів на професійну діяльність для закріплення на ринку праці. Одне із завдань профорієнтації це – розробка методик виховного характеру з метою впливу на учнів у напрямі розвитку їхніх здібностей для виконання свого призначення в сфері інтелектуальної діяльності та матеріального виробництва.

З'ясовано, що потребує ініціювання та підтримки інтерес учнів до різних видів професійної діяльності. Це досягається належною організацією навчально-виховного процесу, починаючи з викладання основ наук, стимулювання і розвитку інтересу до потрібних суспільству і громаді професій засобами викладання певних навчальних дисциплін та створенням концепцій і системно-структурних надбудов, спрямованих на пропаганду, матеріальне заохочення та закріплення на цих ділянках роботи майбутніх фахівців. Особливого значення набуває компетентна організація навчально-виховного процесу профільної школи у напрямі опанування учнями знаннями, уміннями і навичками професійного характеру та розвитку і формування у них психологічної готовності до професійної діяльності в умовах регіонального ринку праці.

Комплекс заходів з професійної інформації старшокласників вирішує такі основні завдання: розкриття значущості професійної інформації про найбільш масові і потрібні певним регіонам професії; інформування про умови оволодіння тими чи іншими професіями (про навчальні заклади, умови вступу до них, предмети, терміни навчання, кваліфікаційні перспективи тощо); формування позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності і, особливо, до тих, в яких є нагальна потреба для соціально-економічного розвитку регіону і держави; формування професійних інтересів і мотивованих професійних намірів, в основі яких – усвідомлення психологічних особливостей і можливостей особистості та соціально-економічних потреб регіону і суспільства в кадрах.

Досягнення позитивного результату засобом професійної інформації можливе за умови дотримання певних принципів індивідуалізації практичної профільної підготовки, інтелектуалізації профільного навчання, дуального

підходу до його організації, професійної перспективності, взаємодії, діалогу культур тощо. Професійна інформація не залежить від місцезнаходження загальноосвітньої школи чи міжшкільного навчально-виробничого комбінату, якщо вона викликана процесом інтелектуалізації, яким зумовлюються постійні оновлення змісту профільно-технологічної підготовки, методів профільного навчання.

З метою розв'язання проблеми престижності професій внесено корективи в підбір матеріалів для методичного забезпечення функціонування системи профінформаційної роботи загальноосвітньої школи та міжшкільного навчально-виробничого комбінату. Проблема престижу професій розв'язувалась у наступних аспектах: механізми престижу; розвиток ринку праці і динаміка змін; зв'язок з об'єктивними і суб'єктивними факторами тощо. На сучасному етапі розвитку суспільства дана проблема надзвичайно актуальна, масштабність її розв'язання дасть змогу відносно збалансувати наявність трудових ресурсів на ринку праці України і, зокрема регіональному.

Проведення професійного консультування старшокласників стає все актуальнішим в системі профільного навчання, спрямованого на свідомий вибір майбутньої трудової діяльності. Старшокласники набувають готовності усвідомлювати себе суб'єктом конкретної професійної діяльності з самооцінкою індивідуально-психологічних якостей і співставленням своїх можливостей з психологічними вимогами професії на основі періодичної діагностики психологічного стану та експертної інтерпретації її результатів.

Доведено й охарактеризовано, що успішність профконсультацій старшокласників, як правило, залежить від рівня розкриття тих психологічних і психофізіологічних особливостей особистості, які є суттєвими для майбутньої професійної діяльності: почуття захищеності, усвідомлення перспективності, пробудження в умовах їх профільного навчання. Саме на цьому етапі активізується система психодіагностичної та самодіагностичної роботи. Ця умова є специфічною і системотвірною для профконсультації.

Під час організації професійної консультації вирішувались основні завдання, які перебувають у взаємодії між собою: психологічне вивчення учня і його здібностей як складного утворення, яке зумовлює здатність до суспільно-корисної професійної діяльності; аналіз психологічних структур і комплексу вимог, які певна професія пред'являє до психологічної структури особистості (психологічна структура професії); визначення шляхів подальшого розвитку особистості. Вирішення цих завдань розкриває ті об'єктивні та суб'єктивні фактори, які зумовлюють правильний вибір професії та ефективну діяльність в ній.

У процесі дослідження визначено, що складання психологічно-педагогічної характеристики старшокласників уможливорює виявлення особистісних психологічних чинників: інтересів, особливостей характеру, здібностей, мотивацій, відношень тощо. Разом з тим потребували визначення індивідуальні особливості розвитку мислення, сприймання, пам'яті, емоцій, сенсомоторики, уваги тощо.

Однією з ефективних складових професійної орієнтації є професіографічне дослідження з цілеспрямованим на самостійний пошук інформації про певну професію чи групу професій. У процесі професіографічних досліджень складалася профорієнтаційна характеристика відповідної професійної діяльності згідно з певними вимогами, що забезпечило формування достатнього рівня пізнавальної активності учнів, їх ініціативності на рівні евристичного пошуку, а також сприяло розвитку самоорганізації як визначальної якості особистості у професійному самовизначенні. Одержана учнями інформація виявилась продуктивною у плані її розширення і поглиблення, забезпечення розвитку здатності до аналізу, критичного осмислення, самостійного пошуку потрібних відомостей тощо. Оволодівши певними знаннями, учні сформували своє ставлення до тієї чи іншої професії, з'ясували сутність кваліфікаційних вимог, що, у свою чергу, сприяло сформованості психологічних цінностей, розвитку ціннісних орієнтацій, інтересу та намірів у напрямі побудови професійної траєкторії.

Під час проведення професіографічного дослідження педагогічний вплив здійснювався так, щоб забезпечити широкий простір для самостійної діяльності учнів, активізації у них почуття новизни, підвищення рівня їхньої зацікавленості і відповідальності за виконувану роботу, що суттєво вплинуло на ефективність виховної функції професіографічного дослідження.

Кінцевою метою професіографічної діяльності учня було складання опису конкретної професії, її вивчення, послідовне оволодіння знаннями та уміннями, яких вимагає дана професія та аналіз інших видів професійної діяльності. У ході взаємодії педагога налаштовували учнів на виявлення творчості та ініціативи під час самостійної роботи з професіограмами. Зустрічаючись зі спеціалістами, учні оперативно обробляли, коригували, уточнювали намічені на підготовчому етапі способи виявлення і одержання потрібної інформації та її обсяги на шляху до свідомого професійного самовизначення.

У ході підготовки учнів до свідомого професійного самовизначення здійснено: вивчення загальнотеоретичних питань та науково-практичне їх узагальнення; систематизацію управління інформацією; організацію та проведення виробничої практики. Готували старшокласників до професійного самовизначення шляхом формування мобільного суб'єкта певного виду праці, зорієнтованого на світ професійної діяльності, який має певні можливості для особистісного саморозвитку в єдиному контексті життєвого і особистісного самовизначення. Це положення визначено смисловою частиною «Я-концепції», диференційованої за: усвідомленням процесу і результату вибору; узгодженістю внутрішніх і зовнішніх компонентів; інтеграцією одного або кількох намірів; стійкістю ситуативності вибору, що разом із актом вибору має динамічний, усвідомлений характер мислення (процес аналізу, синтезу, узагальнення) і здійснюється на всіх етапах життя.

На основі розглянутих теоретико-методичних засад підготовки старшокласників обґрунтовано й розроблено модель системи підготовки до

професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом у взаємодії соціуму, загальноосвітньої школи та міжшкільного навчально-виробничого комбінату. Головним концептуальним положенням моделі є визначення підготовки старшокласників до професійної діяльності важливою соціально-педагогічною системою, котра сприяє адекватному визначенню особистісно та суспільно зорієнтованої професійної траєкторії в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Розроблена нами модель підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання містить такі основні структурні компоненти: компетентна особистість як суб'єкт та результат виховання і навчання; соціокультурні умови середовища (суспільні правила та норми, ціннісні орієнтації та традиції, соціально-економічна практика, наявні та прогнозовані суспільні проблеми, наявні та очікувані ресурси); соціальна суб'єкт-суб'єктна взаємодія (старшокласник, родинне коло, громадськість, органи влади, засоби масової інформації, соціально-економічні об'єкти); засади підготовки старшокласників до професійної діяльності (мета, завдання, принципи, підходи, етапи реалізації); організаційно-педагогічна структура загальноосвітньої школи та міжшкільного навчально-виробничого комбінату (суб'єкти навчально-виховного процесу, стратегічне планування, нормативне забезпечення, навчально-виховна діяльність, кадрове забезпечення, моніторинг та оцінювання); навчально-виховна діяльність (навчальний процес, позакласна робота, виховне середовище, взаємодія з місцевою громадою; зміст, форми, методи та технології її реалізації); за об'єктом спрямування професійної діяльності (людина-природа, людина-художній образ, людина-людина, людина-техніка; людина-знакова система); врахування вікових особливостей та вікової періодизації в процесі формування особистісних якостей і цінностей (знання, уміння, навички, ключові компетентності, дієво-практична сфера, самокеровані механізми, сфера творчих якостей, сфера естетичних і моральних якостей, сфера психофізіологічного розвитку).

Модель підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання передбачає комплекс умов, сукупність дій, спрямованих на ефективне функціонування процесу становлення й розвитку особистості старшокласника (рис. 1). Розкрито сутність послідовної реалізації системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом. Представлено концептуальні підходи, принципи, критерії відбору, структуру змісту підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом. Дається характеристика навчально-виховних заходів, педагогічних форм та методів підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом.

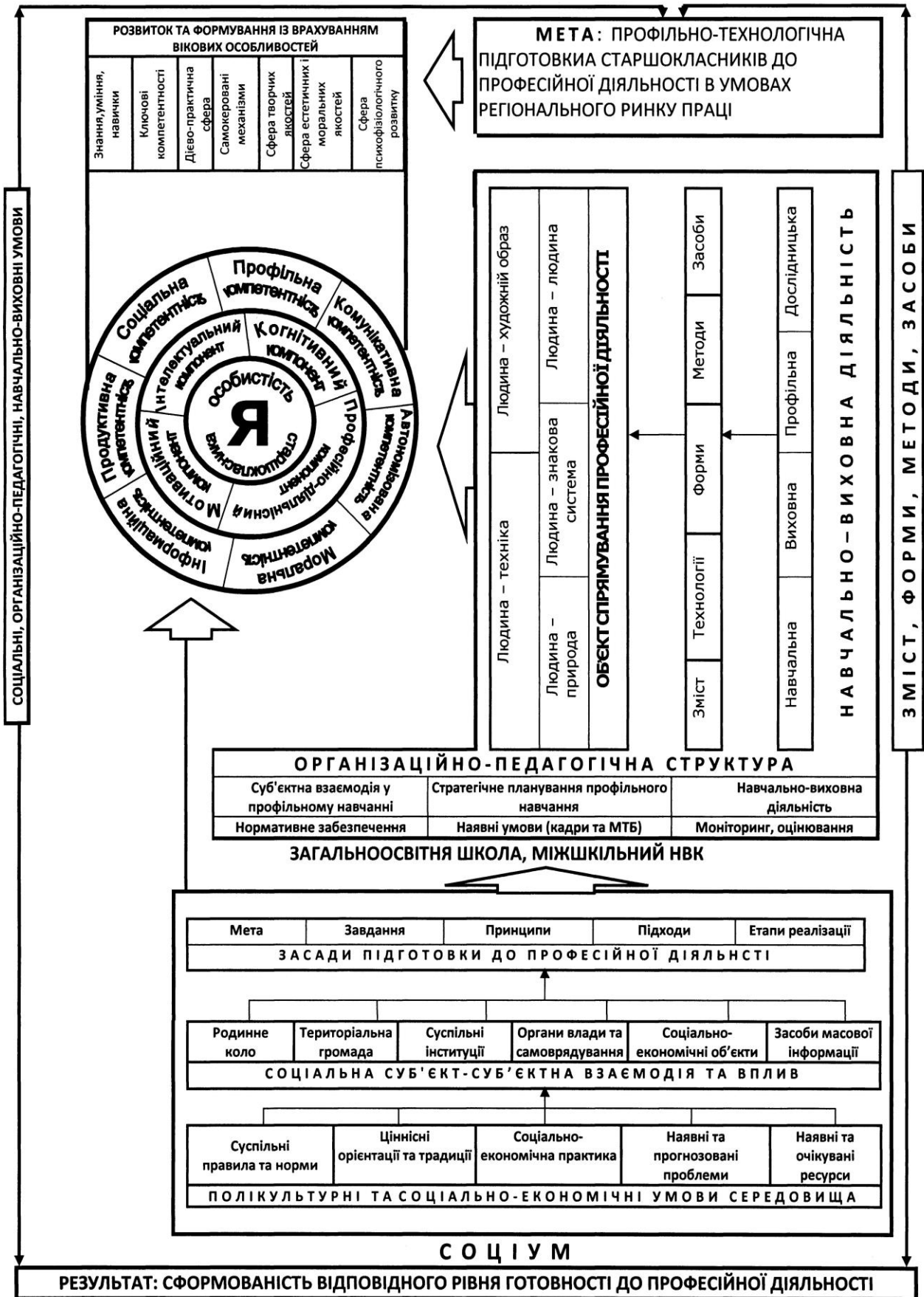

Рис. 1. Модель системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом.

У четвертому розділі – «Методична система профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності» розкрито теоретичний та емпіричний аспекти профільної підготовки учнів до професійної діяльності в умовах соціокультурного та виробничого середовищ. З'ясовано і науково обґрунтовано місце технологічного профілю у підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності. Виокремлено теоретико-методичні основи профільно-технологічної підготовки старшокласників з урахуванням взаємодоповнюваності предметно-перетворювального та художньо-естетичного компонентів системи. Відображено особливості орієнтації учнів на професію вчителя технологій і трудового навчання загальноосвітніх навчальних закладів. Запропоновано нові форми і методи профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності.

У ході теоретичного аналізу особливостей профільної підготовки учнів в умовах соціокультурного та виробничого середовищ з'ясовано, що продуктивні сили уособлюють в собі відповідні вимоги до особистості згідно з рівнем виробничих відносин. Саме виробничі відносини як форма і зміст розвитку продуктивних сил впливають на особистість найбільш потужно. Сучасні виробничі відносини вимагають повноцінного розвитку сукупності профілів здібностей учнів, що зумовлено сутністю вимог в економіці і системі організації праці.

Особливістю соціально-економічно розвитку є поєднання динамічного технологічного розвитку та розв'язання проблем виховання і підготовки професійних кадрів. Сучасний ринок праці потребує фахівців широкого профілю з освітньої галузі «Технологія», які здійснюють художнє конструювання та оформлення речей (знаряддя праці, промислової продукції, оформлення інтер'єру тощо).

У зв'язку з цим одним із завдань профільної підготовки є вимога професійно готувати висококваліфікованих фахівців за напрямом „Технологія і дизайн”. З огляду на це, одним із запропонованих нами напрямів є «Дизайн» (як відповідна галузь мистецтва, наукового знання, технічної естетики), представлений в змісті освітньої галузі «Технологія». Технології у взаємодоповненні з дизайном і кресленням забезпечують модернізацію профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності. Через графічний дизайн старшокласники отримують доступ до сучасних засобів інформації і комунікації.

Основні положення багаторівневої підготовки в освітній галузі «Технологія» зреалізовані нами шляхом включення дисциплін профільно-технологічного спрямування в загальноосвітню підготовку. Старшокласникам надавалась можливість здійснювати самостійний пошук особистісноціннісної навчально-професійної діяльності. Проведено індивідуальні і колективні дослідження паралельно з навчальним процесом. У цьому процесі старшокласники орієнтувались на участь у різних видах діяльності з використанням методів проєктів; гнучку організацію і швидку перебудову

навчально-виховного процесу; орієнтацію на підвищення рівня загальнокультурної, профільної підготовки; створення умов для професійної самореалізації; розвиток саморефлексії тощо. Тобто надавалась перевага використанню комп'ютерної техніки, яка стимулювала індивідуальне навчання старшокласників: технічно допоміжними засобами, відеозображеннями, демонстраційними приладами.

У процесі вивчення та організації профільного навчання нами встановлено взаємозв'язок між технологією і дизайном, який сформульовано В.О.Моляко: «Технічна творчість, яка сама собою спрямована на розвиток технічного мислення, здібностей до технічних видів діяльності, в такому її виді, як дизайн (художнє конструювання), у значній мірі наближена до художньої творчості, а відтак сприяє розвитку гармонійної особистості. Дослідження в цьому напрямі, можна сподіватися, будуть продовжені, тим більше що є дуже цікавий практичний досвід». З огляду на розуміння дизайну як різновиду технічної творчості були визначені основні інтегративні складові профільного навчання – технологія і дизайн, теоретично обґрунтовано інтегративний підхід до технічного і художнього конструювання. Так, у Бориспільському МНВК нами започаткована тенденція до відродження специфічних принципів української продуктивної праці: принципи профорієнтаційного і промислово-художнього спрямування у поєднанні з новими інформаційними технологіями, що в сукупності забезпечує модернізацію профільної підготовки учнів до професійної діяльності.

Основою профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності в експериментальних МНВК була сучасна матеріально-технічна база з урахуванням основних профілів. У кабінеті нових інформаційних технологій комп'ютери під'єднані до Інтернету. Профільне середовище секретаря керівника включало комп'ютер, принтер, сканер, відеодвіжку, акустичну систему тощо. До комп'ютера під'єднувалися також швейно-вишивальні машини, які виконують понад 1500 операцій і зв'язані з Інтернетом.

У практиці функціонували МНВК стабільними виявилися профілі технологічної підготовки, які складають профільно-центричну систему: л-п і л-т, л-л і л-х, л-з. Зазначена система профілів є аналогічною до найстабільніших професій регіонального ринку праці: автосправа (л-т), швейна і кулінарна справи (л-л), комп'ютерна справа (л-з), художнє оформлення (л-х), садово-паркове мистецтво (л-п).

Підтверджено припущення, що розвиток сучасного регіонального ринку праці зумовлюється місцевим етносередовищем: кліматом, рельєфом, традиційними технологіями.

Характерною ознакою розвитку суспільства і територіальної громади є система художньо-естетичних поглядів, яких дотримується певна культурна група соціуму. Такий прошарок наділений особистісними якостями, які дають можливість не лише бачити, оцінювати, а й творити прекрасне, примножувати надбання матеріально-художньої культури в певний історичний період її

розвитку. Ця обставина бралася до уваги під час формування змісту художньо-естетичного напрямку профільної освіти, а зміст навчання формувався із врахуванням вікових характеристик та відповідних особистісних художньо-мистецьких надбань.

Особливого значення набула орієнтація старшокласників на педагогічну професію в умовах профільного навчання на засадах духовності, моральності, свободи творчості й професіоналізму. У процесі розбудови системи орієнтації старшокласників на педагогічну професію враховується особливості державного освітньо-наукового простору; структурованість сучасної педагогічної освіти і науки; аналіз роботи методичних центрів професійної орієнтації учнів та їх науково-методологічного і методичного супроводу з метою виявлення, формування і розвитку педагогічних нахилів старшокласників та підготовки їх до свідомого вибору педагогічної професії.

Визначення професійно-педагогічної спрямованості учнів здійснювалося нами упродовж усього періоду до вступу у вищий навчальний заклад з метою аналізу рівня мотивації та своєчасного надання науково обґрунтованої допомоги. Професійно-педагогічною діагностикою учнів разом з учителем займався практичний психолог, результати роботи якого заносилися в профконсультаційну карту та план індивідуального професійного розвитку. Це дало змогу створити продуктивну освітньо-наукову систему підготовки старшокласників до майбутньої педагогічної діяльності, забезпечену психолого-педагогічним супроводом. Система враховує певні особливості, зумовлені різним рівнем теоретичної і практичної підготовки, та особливості індивідуального розвитку, що враховується у процесі формування учнівських профільних груп.

Створення ефективної системи підготовки старшокласників до професійної діяльності висуває специфічні вимоги до вчителів, які, значною мірою, впливають на вибір педагогічної професії. Учителі технологій у процесі профільної підготовки мають володіти основами спеціальності, використовувати методи навчання: ділову гру, метод моделювання ситуацій, експериментальне навчання, спрямувати їх на формування діяльнісних професійних умінь. До найважливіших методів та форм організації профільно-технологічної підготовки віднесено: трудове наставництво, дидактичну бесіду, навчальне завдання, метод групової роботи, проектуальне навчання.

Профільна підготовка учнів до професійної діяльності відбувається через вибір особистісно ціннісної діяльності на певному етапі життя, але кожний вибір завжди обмежує і, обмежуючи, спрямовує. Вибір є механізмом смислового регулювання життя, механізмом координації життєвих смислів. Єдиною підставою конструктивного життєвого вибору є його цінність для особистості, насамперед, для її розвитку, зростання та майбутнього професійного самоствердження.

Особливу увагу у профільній підготовці старшокласників до життя приділяли вихованню їхньої працьовитості, засвоєнню основних трудових

процесів, які перебувають в прямій залежності від оптимізації умов навчання і продуктивної праці. До основних з них належать: оптимізація фізичних і нервових навантажень старшокласників у процесі навчально-виробничої діяльності, що впливає на їхній гармонійний розвиток; підвищення інтелектуального і творчого рівня праці; уникнення негативних впливів виробничого оточення на молодий організм; поступове ускладнення навчально-виробничих завдань і плановий перехід на робочі місця, обладнані на рівні виробничих умов (продумана система організаційно-технічних заходів, що забезпечує успішну профільну підготовку учнів).

У п'ятому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності» розкрито програму дослідно-експериментальної роботи, організаційно-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом; подано критерії, показники, рівні сформованості та результати готовності старшокласників до професійної діяльності за компонентами.

У старшокласників провідною діяльністю є пізнавальна, а центральним новоутворенням – професійне самовизначення і формування світогляду. Цей віковий період має три фази входження у професійну діяльність: адаптацію, індивідуалізацію й інтеграцію, в яких розвивається і перебудовується структура особистості.

Процес профільної підготовки, який відбувається у контексті категорії спілкування, має виступати як засіб передачі практичних умінь, безпосереднє демонстрування того, як необхідно діяти в умовах виробничого процесу. З огляду на зазначене ефективна профільна підготовка на експериментальному етапі дослідження вимагала врахування фактору міжособистісного контакту вчителя (майстра) й учнів (помічників майстрів). За умови використання цієї системи у навчально-виховному процесі загальноосвітньої ланки відбувається процес цілеспрямованої побудови особистісно і соціально зорієнтованої професійної траєкторії за обраними напрямами діяльності в умовах регіонального ринку праці.

Теоретичних знань й інтелектуальних умінь, які формуються в профільній школі, навіть глибоких і системних за своїм змістом, не достатньо для підготовки старшокласників до професійної діяльності. Необхідною умовою профільної підготовки учнів до професійної діяльності як системного новоутворення є вироблення умінь і навичок застосування здобутих знань у навчально-виробничій, практичній і дослідницькій діяльності, характерною ознакою якої є особистісне та суспільне значення. Для з'ясування реального стану профільно-технологічної підготовки старшокласників до праці проводили констатувальний експеримент, яким зумовлювалися завдання: визначити адекватність вибору старшокласниками типів майбутніх професійних видів діяльності, на які зорієнтована профільно-технологічна підготовка; з'ясувати наявність і педагогічну доцільність програмного і навчально-методичного

забезпечення; вивчити історичний досвід взаємодоповнення технологій і дизайну у профільно-технологічній підготовці старшокласників.

Завдання констатувального експерименту – спрямування не лише на з'ясування стану, а й на виявлення передумов ефективності психологічної, технологічної і проектувальної складових профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності.

У ході констатувального експерименту використані методи усного опитування та виконання завдань з технологічних профілів: репродуктивних, частково-пошукових, продуктивних. У процесі педагогічної і психологічної діагностики зафіксовані такі результати констатувального експерименту: рівні знань, умінь і навичок роботи з навчально-виховним комплектом, який сприяє підготовці до свідомого професійного самовизначення, становили: високий у контрольних групах – 9,6%, високий у експериментальних групах – 9,9%; середній у контрольних групах – 65,5%, середній у експериментальних групах – 65,1%; низький у контрольних групах – 24,9%, низький у експериментальних групах – 25%. Більшість учнів не знає про комплект психодіагностичних методик, який сприяє творчому, а головне адекватному підходу до визначення професійної траєкторії. Зовсім немає психодіагностики старшокласників у процесі підготовки до професійної діяльності. Учні не мали уявлень про дизайн і його зв'язок із технологіями. Дизайн не розглядається в МНВК як об'єктно орієнтоване проектування з будь-якого профілю підготовки. З урахуванням кількісного і якісного аналізу результатів констатувального експерименту визначили критерії, показники і рівні ефективності профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності.

У процесі констатувального експерименту визначено також показники оцінювання мотиваційного, когнітивного та професійно-діяльнісного критеріїв ефективності підготовки учнів до професійної діяльності в умовах профільного навчання. Критерій мотиваційності профільної підготовки виявлений у показникові проектувальної діяльності старшокласників: формотворення у просторі і формотворення на площині супроводжувалося частотністю формулювання творчих задумів, варіативністю графічних зображень, майстерністю виготовлення пошукових макетів.

Критерій когнітивності профільної підготовки виявлявся у професійному знанні обраного профілю, у прагненні вирішувати професійні завдання різних рівнів складності в ході самопідготовки, гурткової роботи або позашкільної діяльності, конкурсів Малої академії наук з технологічного профілю.

Критерій професійно-діяльнісний виявився у показниках технологічності: за готовим зрізом, за даним графічним зображенням та інструкцією (технологічних карток), за власним задумом або уявою. З урахуванням критеріїв і їх показників визначалися рівні профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності: низький, середній, високий.

На другому – методично-експериментальному – етапі дослідження проводився формувальний експеримент. За даними кількісних і якісних

результатів констатувального експерименту розроблялися і реалізувалися етапи формуального експерименту, які зумовлювалися методичною системою профільно-технологічної підготовки експериментальних груп старшокласників до професійної діяльності. У контрольних групах методика профільної підготовки учнів лишалася традиційною.

Проміжні та кінцеві рівні профільної підготовки учнів до професійної діяльності аналізувалися й оцінювалися шляхом кількісної і якісної обробки результатів на всіх етапах: адаптивно-профорієнтаційному, допрофесійно-розвивальному, професійно-продуктивному, проектувально-дослідницькому (таблиця 1).

На третьому – контрольно-узагальнюючому – етапі дослідження здійснювався аналіз, систематизація й узагальнення одержаних результатів під час впровадження системи підготовки учнів до професійної діяльності в умовах профільного навчання, проводилося теоретичне узагальнення, підбивалися підсумки.

Перевірено, що ці результати підпорядковуються нормальному закону розподілу випадкових чисел на всіх етапах підготовки до професійної діяльності.

Таблиця 1

Розподіл учнів контрольних і експериментальних груп за рівнями сформованості профільно-технологічної підготовки до професійної діяльності після проведення формуального і констатувального експериментів (у %)

Рівні профільної підготовки учнів контрольних і експериментальних груп	Етапи констатувального і формуального експериментів									
	Передекспериментальний зріз (констатувальний експеримент)		Адаптивно-профорієнтаційний етап (формульний експеримент)		Допрофесійно-розвивальний етап (формульний експеримент)		Професійно-продуктивний етап (формульний експеримент)		Проектувально-дослідницький етап формуального експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	9,6	9,9	12,3	16,3	16,4	21,3	18,6	25,3	20,4	31,2
Середній	65,5	65,1	67	65,3	68,8	66,4	67,1	64,9	67,3	62,6
Низький	24,9	25	20,7	18,4	14,8	12,3	14,3	9,8	12,3	6,2

Аналіз даних таблиці показує, що у контрольних і експериментальних групах після проведення констатувального зрізу високий, середній і низький рівень профільної підготовки до особистісно ціннісної професійної діяльності виявилися приблизно однаковими. Після апробації експериментальної

методичної системи профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності числові показники її високого рівня помітно поліпшилися у старшокласників експериментальних груп порівняно із групами контрольними.

У експериментальних групах профільна підготовка до особистісно ціннісної професійної діяльності на першому адаптивно-профорієнтаційному етапі високий рівень – 16,3% учнів, середній – 65,3%, низький рівень – 18,4%; допрофесійно-розвивальному етапі високий рівень мають 21,3% учнів, середній 66,4%, низький рівень 12,3%; на професійно-продуктивному етапі високий рівень мають 25,3% учнів, середній – 64,9%, низький рівень – 9,8%; на проектувально-дослідницькому етапі високий рівень мають 31,2% учнів, середній – 62,6%, низький рівень – 6,2%.

Якісний аналіз табличних даних високого рівня профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності дає підстави вважати, що вона має не масовий, а індивідуальний характер і в цьому її особливість порівняно із загальноосвітньою підготовкою учнів.

Інша якісна характеристика ефективності профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності полягає у необхідності її алгоритмізації: профорієнтація – допрофесійна діяльність – часткова професійна діяльність – проектувальна діяльність – діяльність з особистісних ціннісних профілів технологічної підготовки. Отже, підтверджено ефективність методичної системи профільно-технологічної підготовки старшокласників, яка включала підсистемами: профорієнтаційну, профільно-центричну (допрофесійну), професійно-центричну (систему регіонального ринку праці). Водночас, неочікуваними, але вагомими виявилися показники четвертого проєктувально-дослідницького етапу апробації експериментальних методів системи профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності. На попередніх трьох етапах формувального експерименту (адаптивно-профорієнтаційному, допрофесійно-розвивальному, професійно-продуктивному) числові показники високого рівня профільної підготовки лишалися стабільними. Але на проектувально-дослідницькому етапі формувального експерименту дещо зросло. Отже, для певної категорії старшокласників особистісно ціннісною є творча професійна діяльність, а відтак і творчий проектувально-дослідницький компонент профільної підготовки.

Динаміку профільної підготовки старшокласників експериментальних груп до професійної діяльності за трьома рівнями на етапах констатувального і формувального експериментів подаємо на рис. 2.

У гістограмі наочно відображено стабільність зростання числових показників профільної підготовки старшокласників експериментальних груп на кожному з етапів констатувального і формувального експериментів. Порівняно із констатувальним експериментом кількісна характеристика ефективності профільної підготовки визначена у межах від 9,9% до 31,2% (на четвертому завершальному етапі формувального експерименту). Отже, показник ефективної профільної підготовки до професійної діяльності становить 21,3%.

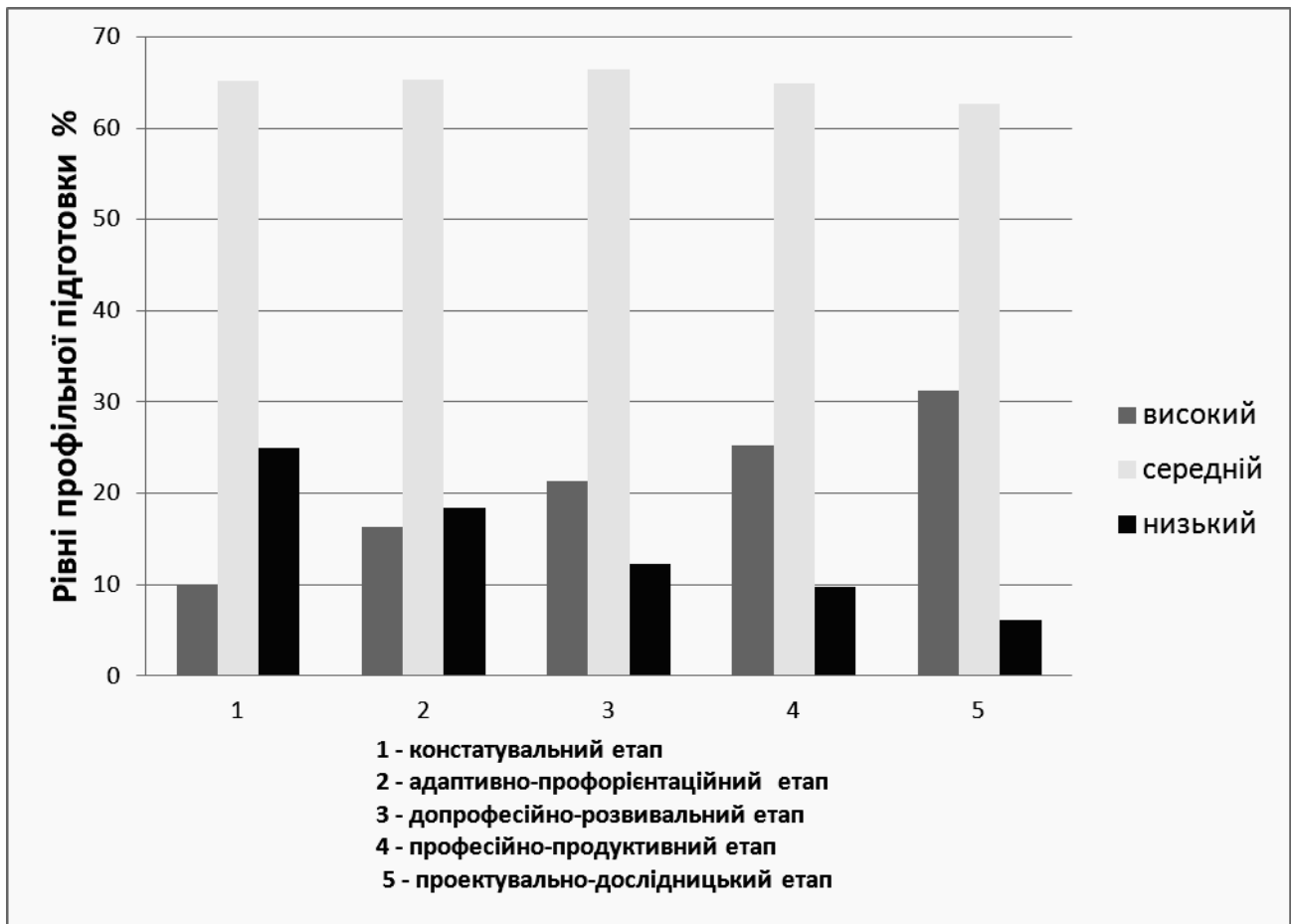

Рис. 2. Гістограма динаміки профільної підготовки учнів експериментальних груп до професійної діяльності за рівнями на етапах констатувального і формувального експериментів.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано стан профільної підготовки старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до професійної діяльності і сформульовано методологічні основи модернізації профільно-технологічної освіти. Проведеним теоретичним аналізом наукових джерел та освітньої практики з проблеми дослідження виявлено основні суперечності профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності між: вимогами Державного стандарту щодо впровадження проектно-технологічного підходу у профільну підготовку старшокласників і відсутністю концептуального програмного і навчально-методичного забезпечення проектно-технологічної підготовки за основними типами професій: людина-людина, людина-природа, людина-техніка, людина-художній образ, людина-знакова система; соціальним замовленням щодо профілів підготовки старшокласників для місцевого ринку праці і недостатнім рівнем сформованості у них готовності до професійної діяльності; обсягом інформації в умовах швидкозмінних технологій і реальними організаційно-методичними умовами її опанування та використання; рівнем розвитку інфраструктури загальноосвітньої ланки і необхідністю індивідуалізації й активізації навчально-виховного процесу в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти.

Виявлено причини, що гальмують підготовку старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом: а) невідповідність мотивів визначеній меті, низький загальний рівень мотивації навчання в основній і старшій школі; б) домінування не професійних, а утилітарних мотивів; в) незадовільна організація навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, обумовлена традиціями, інертністю; г) низький коефіцієнт задоволеності у процесі підготовки до професійної діяльності, негативне ставлення до майбутньої професії. Осмислення суперечностей дало змогу розробити та конкретизувати сутність, структуру та зміст ефективної підготовки, а також методичні основи, які забезпечують проектно-технологічний підхід до профільної підготовки учнів.

Концептуальною основою дослідження проблеми профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності визначена свідомо предметно-перетворювальна діяльність, якою забезпечується формування ключових компетенцій старшокласників необхідних для регіонального ринку праці: підприємницька і здоров'язберігаюча, загальнокультурна і громадянська, а також комунікативно-інформаційна і продуктивної творчої діяльності (проектувальна).

Профільна підготовка старшокласників до професійної діяльності за технологічним напрямом визначається як цілеспрямований, педагогічно доцільний процес профорієнтації, професійного самовизначення, допрофесійного і професійного розвитку в типах професій регіонального ринку праці на засадах проектно-технологічного підходу.

Профільна підготовка є також процесом визрівання домінуючих профілів здібностей старшокласників у педагогічно доцільних умовах, спрямованих на визнання пріоритетів особистісного розвитку, їхніх інтересів, мотивів, мети, схильностей, здібностей, запитів, потреб. Профільними здібностями, необхідними для проектування регіонального ринку праці є: техніко-технологічні (тілесно-кінестетична, просторова, натуралістична здібності), соціально-культурні (внутрішньоособистісна, надособистісна, міжособистісна здібності), абстрактно-пізнавальні (лінгвістична, математична, музична здібності). Профільна підготовка, якою активізуються домінуючі профілі здібностей відповідно їм типу професій, забезпечує формування високого знанневого рівня й трансформацію його в площину практичного застосування та набуття на цій основі індивідуальних компетентностей (включаючи професійну – досконале оволодіння інструментарієм, засобами і продуктивними технологіями реалізації функціональних обов'язків) у процесі побудови власної життєвої траєкторії та траєкторії професійного становлення і зростання.

Для конкретизації поняттєво-категоріального апарату з профільно-технологічної підготовки важливо актуалізувати поняття, суміжні із технологіями і дизайном (об'єкт орієнтованим проектуванням), що відповідає вимогам проектно-технологічного підходу до профільної підготовки старшокласників, сформульованим у діючих Державних стандартах. У цьому

контексті обґрунтовано сукупність положень і дефініцій, що складають теоретико-методологічне підґрунтя дослідження проблеми профільної підготовки старшокласників до професійної діяльності: філософських, особистісних, професійних зокрема, поняття «професіоналізм», «професійні знання», «професійне мислення», «професійне самовизначення», «професійна самоактуалізація».

2. З'ясовано теоретичні засади створення профільно-центричної системи технологічної освіти. Профільно-центрична система технологічної освіти спрямована на підготовку старшокласників до регіонального ринку праці і регламентується: цілями, які стоять перед педагогічною системою; змістом, який відповідає поставленим завданням; засобами діяльності; наявними умовами (кадрове та матеріально-технічне забезпечення); рівнем підготовки старшокласників до суб'єкт-суб'єктної взаємодії тощо. Вона передбачає: використання у закладах системи загальної середньої освіти навчальних дисциплін, які розвивають домінуючі здібності старшокласників; використання особистісно орієнтованих технологій підготовки старшокласників в умовах регіонального середовища (проблемне навчання, модульне навчання тощо); поетапне формування у старшокласників готовності до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом; безперервний і цілеспрямований процес розвитку креативності старшокласників. Профільно-центрична система теоретичних основ – це сукупність принципів профільної підготовки старшокласників в умовах регіонального середовища, якими зумовлюється розвиток їхніх домінуючих здібностей з урахуванням стану ринку праці. Теоретичних знань і інтелектуальних умінь, сформованих у профільній школі, навіть глибоких і системних за своїм змістом, недостатньо для ефективної підготовки старшокласників до професійної діяльності. Необхідною умовою є також вироблення умінь і навичок застосування здобутих знань у дослідницькій, навчально-виробничій і практичній діяльності, характерною ознакою якої є особистісна і соціальна її значущість. Особистісне значення профільно-технологічної підготовки підсилюється проектувальною діяльністю старшокласників з основ дизайну, а соціальне значення усвідомлюється в результаті виготовлення старшокласниками продукції з особистісно значущих профілів технологій.

Обґрунтовано підходи до формування професійних якостей особистості (світоглядні, моральні, естетичні, особистісні тощо), провідні компоненти становлення фахівця, здатного до продуктивної професійної діяльності: інтелектуальний (відображає рівень інтелектуального розвитку); комунікативний (відображає здатність встановлювати та розвивати міжособистісні зв'язки); мотиваційний (стимулює прояв особистості в професійній діяльності).

3. Теоретично обґрунтована система орієнтації учнів на професійну діяльність з урахуванням пріоритетних напрямів регіонального ринку праці і розроблена профільно-центрична модель системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним

напрямом. Структурними компонентами системи є: розвиток та формування якостей і цінностей старшокласників із врахуванням вікових особливостей, формування ключових компетентностей; вплив соціуму на профільну підготовку старшокласників до професійної діяльності: полікультурні та соціально-економічні умови середовища, соціальна суб'єкт-суб'єктна взаємодія та вплив; взаємозв'язок загальноосвітньої школи та міжшкільного навчально-виробничого комбінату у профільній підготовці старшокласників до професійної діяльності: організаційно-педагогічна структура; навчально-виховна діяльність; спрямування за об'єктом професійної діяльності. Система профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності включає підсистеми: профорієнтаційну, профільно-центричну, допрофесійну і професійну підсистему регіонального ринку праці, а також методичну систему профільно-технологічної підготовки. У кожній із підсистем має місце проєктувальний компонент поряд із технологічним.

Профільна підготовка старшокласників до професійної діяльності повинна відбуватися поетапно. На *першому етапі* створюється профорієнтаційна система діяльності.

На *другому етапі* актуалізується профільно-центрична система допрофесійної підготовки: старшокласники отримують необхідні знання та вміння з методики проведення професіографічних досліджень, а також узагальнюють власний досвід професіографічних досліджень.

На *третьому етапі* старшокласники підвищували ефективність профільної підготовки в умовах безпосередньої професійної діяльності у системі регіонального ринку праці.

Модель розробленої нами системи передбачає освітню, організаційну, дидактичну, професійну та особистісну складові, які визначають мету, наукове та організаційно-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі та міжшкільному навчально-виробничому комбінаті. Система ґрунтується на методологічному визнанні пріоритетів особистісного розвитку учня, його потреб, мотивів, мети, здібностей, індивідуально-психологічних особливостей; особистісно орієнтована підготовка до професійної діяльності передбачає перебудову педагогічного процесу у напрямі його спрямованості на поетапне підвищення рівня компетентностей, визначає самоактуалізацію особистості і вмотивоване оволодіння знаннями, вміннями, навичками. Особистісно зорієнтована підготовка до професійної діяльності залежить від усвідомлення учасниками освітнього процесу підвалин і витоків особистісно орієнтованої освіти (особистісно орієнтований і диференційований підходи), організації взаємодії в системі «учень-педагог» у процесі особистісно орієнтованого навчання, сприйняття та розуміння учнями педагога у процесі становлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії; впливу освітнього середовища та соціуму на становлення особистісно орієнтованої позиції тощо.

4. Розроблено методичну систему профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах регіонального ринку праці.

Методична система включає компоненти: мету, зміст, організаційні форми взаємодій, сукупність способів, прийомів і засобів, особливості професійного середовища, оцінювання якості профільно-технологічної підготовки старшокласників.

5. Здійснено дослідно-експериментальну перевірку ефективності профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності за технологічним напрямом в умовах регіонального ринку праці. Ефективність методичної системи перевірялася з урахуванням критеріїв, показників, рівнів профільно-технологічної підготовки старшокласників. До критеріїв профільно-технологічної підготовки віднесено: інтелектуальний, мотиваційний, когнітивний, професійно-діяльнісний.

Методична система профільно-технологічної підготовки реалізується послідовно: на констатувально-експериментальному, адаптивно-профорієнтаційному, допрофесійно-розвивальному, професійно-продуктивному, проектувально-дослідницькому етапах. На кожному з етапів визначається динаміка у рівнях профільно-технологічної підготовки старшокласників. Фіксуються показники загальних психолого-педагогічних знань, умінь і навичок (високий, середній, низький); рівень методичних і діагностичних знань, умінь і навичок. Кількісний і якісний аналіз показників дав змогу сформулювати висновки: вагомі показники високого рівня профільно-технологічної підготовки учнів експериментальних груп досягнуті завдяки сформованості у них інтелектуального, мотиваційного, когнітивного, професійно-діялісного компонентів готовності, зумовленою ефективною профорієнтацією і проектно-технологічним підходом до розробки змісту підготовки старшокласників до професійної діяльності; низьким рівнем підготовленості вчителів старших класів, відсутністю теоретичних і методичних основ профільно-технологічної підготовки старшокласників.

6. Узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи і забезпечено їх впровадження у мережу загальноосвітніх навчальних закладів технологічного профілю. Вони є теоретичною основою для практичних рекомендацій науково-методичній комісії Міністерства освіти і науки України з трудового навчання і креслення, комісії з технологічної освіти та координаційній Раді міжшкільних навчально-виробничих комбінатів при Міністерстві освіти і науки України, робочій групі з корегування галузевих стандартів і типових навчальних планів профільного навчання старшокласників, а також для обґрунтування програмно-цільових рішень у галузі неперервної професійної освіти. Отже, якісною характеристикою результативності дослідження є розробка теоретичних основ для прийняття науково обґрунтованих нормативних документів з проблеми профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності.

Результативністю експериментального дослідження підтверджено положення гіпотези про те, що профільно-технологічна підготовка старшокласників до професійної діяльності зумовлюється: системним підходом до відбору теоретичної основи і розробки методики профільно-технологічного

навчання; профорієнтацією старшокласників, включаючи завершальний етап - соціально-професійну адаптацію учнів до регіонального ринку праці; широким впровадженням у практику старшої школи навчально-методичного комплексу з профільно-технологічного навчання.

Дисертація не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів дослідження даної проблеми. Подальшого вивчення заслуговує обґрунтування інших методів та засобів підготовки старшокласників до професійної діяльності, дослідження шляхів розвитку й методики формування компетентностей в умовах системи загальної середньої освіти. Актуальною лишається наукова розробка методичних основ основної і профільної школи. Зазначені наукові проблеми є суміжними і стосуються методики профільно-технологічної підготовки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ Монографії

1. *Піддячий М. І.* Підготовка старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання: монографія / Микола Іванович Піддячий. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 288 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. *Піддячий М. І.* Виховання і розвиток дітей засобами праці / М. І. Піддячий // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 3. – С. 6–9.

3. *Піддячий М. І.* Вплив соціокультурного оточення на професійний вибір старшокласників / М. І. Піддячий // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця, – 2004. – Вип. VI. – С. 54–59.

4. *Піддячий М. І.* Динаміка трудової підготовки старшокласників / М. І. Піддячий // Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр. / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – Вип. 23. – С. 138–146.

5. *Піддячий М. І.* Історичні передумови та теоретичні засади профорієнтації учнів / М. І. Піддячий // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3. – С. 29–36.

6. *Піддячий М. І.* Організація діяльності профільного навчально-виховного закладу / Микола Піддячий // Молодь і ринок. – 2008. – № 6 (41). – С. 53–58.

7. *Піддячий М. І.* Орієнтація старшокласників на педагогічні професії в умовах профільного навчання / М. І. Піддячий // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту. ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2005. – Вип. 5. – С. 120–124.

8. *Піддячий М. І.* Орієнтація старшокласників на професійну діяльність / М. І. Піддячий // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. імені Івана Франка. – Житомир, 2006. – Вип. 30. – С. 37–40.

9. *Піддячий М. І.* Особливості організації навчально-виховного процесу в освітній галузі «Технологія» / Микола Піддячий // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2004. – № 1. – С. 56–62.

10. *Піддячий М. І.* Педагогічні засоби організації професіографічної діяльності учнів / М. І. Піддячий // Наукові записки / Терноп. нац. пед. ун-т. імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Т., 2007. – № 2. – С. 3–9.
11. *Піддячий М. І.* Підготовка старшокласників до майбутньої професійної діяльності в процесі профільного навчання / Микола Піддячий // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2005. – № 1. – С. 82–89.
12. *Піддячий М. І.* Професійна консультація старшокласників в умовах профільного навчання / М. І. Піддячий // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця. – 2006. – Вип. 11. – С. 91–97.
13. *Піддячий М. І.* Професіографічна діяльність учнів / М. І. Піддячий // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця, 2007. – Вип. 15. – С. 112–117.
14. *Піддячий М. І.* Профільне навчання старшокласників за напрямом «Технологія і дизайн» / М. І. Піддячий // Директор школи, ліцею, гімназії № 5 / Всеукраїнський науково-практичний журнал МОН, АПН, ВАК. – Київ, 2008. – 108 с. – С. 88.
15. *Піддячий М. І.* Профінформаційна робота зі старшокласниками / М. І. Піддячий // Наук. записки / Тернопіл. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Т., 2005. – № 3. – С. 80–85.
16. *Піддячий М. І.* Система підготовки старшокласників до професійного самовизначення / М. І. Піддячий // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2005. – Вип. 8, кн. 2. – С. 45–49.
17. *Піддячий М. І.* Становлення національного курикулуму для старшої школи / М. І. Піддячий // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця, 2008. – Вип. 16. – С. 204–213.
18. *Піддячий М. І.* Сутність державного курикулуму для старшої школи / М. І. Піддячий // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Ін-ту проблем виховання АПН України. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 10, т. 2. – С. 536–544.
19. *Піддячий М. І.* Сутність змісту і якості загальної і профільної освіти / М. І. Піддячий // Молодь і ринок. – 2007. – № 10. – С. 128–133.
20. *Піддячий М. І.* Теоретичні засади навчання старшокласників за напрямом «Технологія і дизайн» / М. І. Піддячий // Наукові записки / Тернопіл. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Т., 2007. – № 7. – С. 95–101.
21. *Піддячий М. І.* Трудове виховання старшокласників в умовах профільного навчання / М. І. Піддячий // Сучасні інформаційні технології та

інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця, 2006. – Вип. 9. – С. 196–201.

22. *Піддячий М. І.* Художньо-естетичне виховання старшокласників в умовах міжшкільних навчально-виробничих комбінатів / М. І. Піддячий // Професійно-художня освіта: зб. наук. пр. / [редкол.: І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Р. Т. Шмагало] – К.; Черкаси, 2005. – Вип. 3. – С. 130–138.

Методичні рекомендації

23. *Піддячий М. І.* Система технологій: метод. вказівки для підготовки і здачі тестів з дисципліни / О. О. Розинка, Н. С. Шаповал, М. І. Піддячий. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 38 с.

24. *Піддячий М. І.* Фінансовий менеджмент. Методичні вказівки для студентів спеціальності «Менеджмент організації» з підготовки та здачі тестів з дисципліни / П. С. Борсук, В. Г. Ткаченко, М. І. Піддячий. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 32 с.

Наукові статті в зарубіжних виданнях

25. *Піддячий М. І.* Вплив полікультурного простору на професійне самовизначення учнів / М. І. Піддячий // Известия Междунар. Словянской академии образования им. Я. А. Коменского. – 2006. – № 4. – С. 112–117.

Статті у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій

26. *Піддячий М. І.* Концептуальні засади технологічного і художньо-естетичного напрямів профільної школи / М. І. Піддячий // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: зб. наук. пр. / за ред. Н. Г. Ничкало. – Х., 2007. – С. 214–217.

27. *Піддячий М. І.* Міжшкільні навчально-виробничі комбінати у системі позашкільної освіти / М. І. Піддячий // Соціально-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу: матеріали доп. та виступів Міжн. наук.-практ. конф. / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2003. – С. 143–147.

28. *Піддячий М. І.* Орієнтація старшокласників на професійну діяльність в умовах профільного навчання / М. І. Піддячий // Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звіт. наук. конф. Інституту педагогіки АПН України, 3–4 квітня 2006 року. – К. : Пед. думка, 2006. – С. 211.

29. *Піддячий М. І.* Підготовка старшокласників до професійної діяльності / М. І. Піддячий // Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звіт. наук. конф. Інституту педагогіки АПН України, 30–31 березня 2005 року. – К., 2005. – Ч. II. – С. 68.

30. *Піддячий М. І.* Проблеми професійного самовизначення молоді / М. Піддячий // Педагог професійної школи: зб. наук. пр. / [редкол. : Н. Г. Ничкало (голова), І. А. Зязюн, О. І. Щарбак та ін.]. – К., 2004. – Вип. VI. – С. 54–62.

31. *Піддячий М. І.* Профконсультування старшокласників / М. І. Піддячий // Теоретико-методичні основи виховання творчої

особистості в умовах позашкільних навчальних закладів: матеріали наук.-практ. конф.; 30–31 берез. 2006 р. : [у 3-х ч.] / Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2006. – Ч. 2. – С. 138–147.

32. *Піддячий М. І.* Профорієнтаційна робота: творчі пошуки педагогів МНВК / Микола Піддячий // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 3 – С. 37–41.

33. *Піддячий М. І.* Система професійної орієнтації у профільній школі / М. І. Піддячий // Анотовані результати науково-дослідницької роботи Інституту педагогіки АПН України за 2008 рік: інформаційне видання. – К. : Пед. думка, 2009. – С. 407–408.

34. *Піддячий М. І.* Теоретико-методичні засади організації роботи профільного навчально-виховного закладу / М. І. Піддячий // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки АПН України за 2007 рік. – К.: Педагогічна думка, 2008. – С. 302–304.

35. *Піддячий М. І.* Теоретико-методологічні засади проблеми професійного самовизначення молоді / М. І. Піддячий // Роль фундаментальних дисциплін у формуванні спеціаліста нового типу: здобутки і перспективи в Рівненській області: матеріали І наук.-практ. конф. для вищ. навч. закл. 1–2 рівнів акредитації / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Інститут проблем виховання АПН України. – Рівне, 2003. – С. 28–33.

36. *Піддячий М. І.* Теоретичний аспект підготовки молоді до професійної діяльності за кордоном / Микола Піддячий // Молодь і ринок . – 2004. – № 4. – С. 97–102.

АНОТАЦІЇ

Піддячий М. І. Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – Теорія та методика трудового навчання. - Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2010.

Дисертацію присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню та експериментальній перевірці підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом у взаємодії навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Здійснено науково-системний аналіз накопиченого досвіду і сучасного стану профільного навчання у старшій школі, систематизовано способи його диференціації.

Обґрунтовано наукові положення про організацію діяльності системи загальної середньої освіти у підготовці старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом; теоретико-методичні засади модернізації змісту профільного навчання старшокласників; структуру профільної діяльності старшокласників із врахуванням напрямку майбутньої професійної діяльності.

Розроблено управлінсько-організаційні умови впровадження

удосконаленої моделі профільного навчання старшокласників і системи заходів з підвищення ефективності профільного навчання за технологічним напрямом; методика профорієнтаційної роботи; систему підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання. Запропоновано методика та навчально-методичні матеріали підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання. Теоретичні розробки підтвержені педагогічним експериментом.

Ключові слова: мотивація, готовність, профільне навчання, професійна орієнтація, професійна діяльність, розвиток, формування, компетенції, технології.

Поддячий Н. И. Теоретико-методические принципы подготовки старшеклассников к профессиональной деятельности в условиях профильного обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – Теория и методика трудового обучения. - Институт педагогики НАПН Украины, Киев, 2010.

Диссертация посвящена теоретико-методологическому обоснованию и экспериментальной проверке подготовки старшеклассников к профессиональной деятельности в условиях профильного обучения за технологическим направлением во взаимодействии учебных заведений системы общего среднего образования. Осуществлен научно-системный анализ накопленного опыта и современного состояния профильного обучения.

Обоснованы научные положения организации деятельности системы общего среднего образования в подготовке старшеклассников к профессиональной деятельности в условиях профильного обучения; теоретико-методические принципы модернизации содержания профильного обучения; структура профильной деятельности с учетом направления будущей профессиональной деятельности.

Разработаны управленческо-организационные условия внедрения в учебно-воспитательный процесс усовершенствованной модели профильного обучения старшеклассников и системы мероприятий по повышению эффективности профильного обучения; методика профориентационной работы; система подготовки к профессиональной деятельности в условиях профильного обучения. Предложена методика и учебно-методические материалы подготовки старшеклассников к профессиональной деятельности. Теоретические разработки подтверждены педагогическим экспериментом.

Поданы подходы организации учебно-воспитательного процесса; становления государственного и регионального компонентов национального курикулума; создания системы профессиональной ориентации; формирования способности к профессиональной деятельности; формирования личности, способной принимать самостоятельные, осознанные, адекватные решения; ориентации учеников в социальные группы и сообщества.

Проанализированы процессы воспитания и развития детей трудом; формирование сознания на основе восприятия окружающей действительности, осознания ее личностной и общественной значимости на этапе передачи культурно-исторических ценностей; становления познавательной ценности ребенка как регулятора ее поведения; формирование сознания, направленного на принятие адекватных самостоятельных трудовых решений; семейного трудового воспитания. Теоретически обоснованы: особенности, задания, суть, роль и место дирекции и педагогического коллектива в организации профильной школы; ценностные ориентации педагогического коллектива; значение директора в формировании личностных качеств и педагогического мастерства; необходимость поэтапного формирования умственных действий, механизма саморазвития, эстетических и моральных, действенно практических и творческих качеств, сферы физического развития; ключевые компетентности учителей и учеников.

Исследованы исторические тенденции развития профориентации учеников; психолого-педагогический аспект подготовки к профессиональной деятельности; подготовка к профессиональному самоопределению; задание, содержание и структура профинформационного и профконсультационного комплекса; формирование ценностей личности в соответствии с комплексом профессиональных требований; содержание, структура профессиографической деятельности; политехнический подход в формировании профессиональной направленности; сотрудничество системы общего среднего образования с социально-экономическими объектами в прогнозировании развития профессий и профессиональной траектории с учетом состояния рынка труда.

Раскрыты педагогический и эмпирический аспект формирования готовности учеников к профессиональной деятельности в поликультурном пространстве; психолого-педагогический аспект подготовки учеников к сознательному профессиональному самоопределению; содержание технологического и художественно-эстетического образования; образовательная модель развивающей личностной учебы; особенности ориентации школьников на педагогические профессии и процесс воссоздания педагогических кадров.

Выявлены: задание общеобразовательного звена в профильном обучении старшеклассников; развитие творчества, профессионального самосознания, профессионально важных качеств; коррекция социально профессионального статуса; динамика трудовой подготовки старшеклассников; создание и функционирование межшкольных учебно-производственных комбинатов; механизмы воздействия на процесс становления у школьников жизненной позиции, сознательного подхода к труду; система подготовки старшеклассников к профессиональной деятельности в условиях общего среднего образования.

Проведена опытно-экспериментальная проверка эффективности системы подготовки старшеклассников к профессиональной деятельности в условиях профильного обучения за технологическим направлением; доказана эффективность предложенной системы подготовки к профессиональной

деятельности; определены блоки знаний, умений и навыков при условии усвоения и приобретения которых выстраивается образ специалиста; осуществлена проверка гипотезы исследования; экспериментально подтверждена эффективность функциональной модели подготовки старшеклассников к профессиональной деятельности в условиях профильного обучения и намечены перспективы подготовки к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: мотивация, готовность, профильное обучение, профессиональная ориентация, профессиональная деятельность, развитие, формирование, компетенции, технологии.

Piddyachyy M. I. Teoretiko-metodichni is principles of preparation of senior pupils to professional activity in the conditions of type studies. - Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of doctor of pedagogical sciences after specialist 13.00.02 – Theory and method of the labor teaching. - Institute of pedagogic of NAPN of Ukraine, Kiev, 2010.

Dissertation is devoted a teoretiko-metodologichnomu ground and experimental verification of preparation of senior pupils to professional activity in the conditions of type studies in co-operation of educational establishments of the system of universal middle education. The analysis of the scientifically systems of the accumulated experience and modern state of type studies is carried out at senior school, the methods of his differentiation are systematized.

Grounded scientific positions about organization of activity of the system of universal middle education in preparation of senior pupils to professional activity in the conditions of type studies; teoretiko-metodichni principles of modernization of maintenance of type studies of senior pupils; structure of type activity of senior pupils recognition direction of future professional activity.

The administrative-organizational terms of introduction of the improved functional model of type studies of senior pupils and system of measures are developed on the increase of efficiency of type studies of senior pupils; method of proorientacynoy work; the system of preparation of senior pupils is to professional activity in the conditions of type studies. A method and navchalno-metodichni materials of preparation of senior pupils is offered to professional activity in the conditions of type studies. Theoretical developments are confirmed a pedagogical experiment.

Key words: motivation, readiness, type studies, professional orientation, professional activity, development, forming, jurisdictions, technologies.